

Akgül, D. – Uzan, Y. (2025). Kadınların Göç Serüveni: Ravenstein'in Göç Kanunları Işığında Kadın Göçmenlerin Uluslararası Arenada Görünür Hale Gelmesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. 10 (17), s. 66-89

Kadınların Göç Deneyimi: Ravenstein'in Göç Kanunları Işığında Kadın Göçmenlerin Uluslararası Arenada Görünürlüğü

Women's Migration Journey: An Evaluation on the Visibility
of Women Migrants in The International Arena in The Light of
Ravenstein's Migration Laws

Derya Akgül*
Ankara Göç İdaresi Müdürlüğü
basarderya14@hotmail.com

Yıldız Uzan**
Sakarya İl Göç İdaresi Müdürlüğü
yildiz.uzan@goc.gov.tr

Öz

Bireysel bir adım ile başlayarak toplumsal gelişmenin kapılarını aralayan göç olgusunun aktörlerinden biri olan kadınların konumunun incelendiği bu çalışmada, son dönemlere kadar adından söz edilmeyen kadınların göç sürecinde karar verici olmaları serüvenine yer verilmektedir. Kadınlar, tarihsel süreçte göç akışının içerisinde var olmasına rağmen asıl oyuncu değil de erkeğin gölgesinde bir figüran olarak görülmüştür. Gerek ataerkil toplumsal algılar gerekse fiziksel gücün erkekte olması nedeniyle kadın geri planda kalan bir faktör olmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde, göç çalışmalarında kadının rolüne yer verilmiştir. İkinci bölümde, uluslararası göç teorilerinden Ravenstein'in göç kanunları çerçevesinde kadınların göç serüveni değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde, düzenli göçmen olarak kadın, düzensiz göçmen olarak kadın, insan ticaretine konu olma bakımından kadın ve uluslararası koruma kapsamındaki kadın başlıkları ile kadının aktör olarak göç hareketindeki varlığı araştırılmıştır. Çalışmanın son bölümünde tüm dünyada

* ORCID: 0000-0003-1034-9065

** ORCID: 0000-0001-6467-4248

uluslararası göçün artması ile birlikte göçmen kadınların emek piyasasına erişimi, hizmet/bakım sektöründe talep edilen bir noktaya ulaşmaları ve koruma statüleri için başvuru sahibi olarak görünür kılınmaları ile birlikte göç süreci içinde kadınların bağımlı bir birey olmaktan çıkarak karar verici oldukları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ravenstein kuramları, uluslararası göç, kadının göç serüveni, insan ticareti, uluslararası korumada kadın.

Abstract

This study examines the position of women, one of the key actors in the phenomenon of migration, which opens the door to societal development through an individual step, and explores their journey toward becoming decision-makers in the migration process—a role that had long gone unrecognized until recent times. Although women have been present in the migration flow throughout history, they have been seen as extras in the shadow of men rather than the main actors. Women have been a factor that has remained in the background due to both patriarchal social perceptions and the fact that physical power belongs to men. The first part discusses covers the role of women in migration studies. In the second part discusses, the migration adventure of women within the framework of Ravenstein's migration laws, one of the international migration theories, was evaluated. In the third part discusses, the titles of women as regular migrants, women as irregular migrants, women as subjects of human trafficking and women under international protection and the presence of women as actors in the migration movement were investigated. In the last part of the discusses, it was concluded that with the increase in international migration all over the world, women's access to the labor market, reaching a point of demand in the service/care sector and being made visible as applicants for protection status, women ceased to be dependent individuals in the migration process and became decision-maker.

Keywords: Ravenstein theories, international migration, women's migration, human trafficking, women in international protection.

Giriş

Tarihsel gelişim açısından bakıldığında insan hareketliliği olarak adlandırılan göç olgusu toplumsal ilerleyişin de ateşleyicisi olmuştur. Göç hareketinin ortaya çıkışı belirli bir döneme bağlanamayacağı gibi hangi tarihte sonlanacağı üzerinde bir değerlendirme de yapılamamaktadır. Kişilerin göç etme sebepleri farklılıklar göstermiş olsa da temelde kişilerin, hayat şartları iyileşmiş, siyasi olarak katılım sağlayabilecekleri ve hukuki olarak gelişmiş yerlere doğru yönelmesi söz konusudur (Tekin, 2007, s. 44).

Birçok göç kuramı göç edenlerin veya göç etme isteği içerisinde olanların bu kararı verirken bir seçme şansının olduğunu yani iradi olarak göç sürecine dahil olduğunu savunur. Genel kabul gören anlayışa göre çalışmalar zorunlu-gönüllü göç ayrımı ile şekillenmektedir (Bakewell, 2015, s.190). Zorunlu göç nedenlerinin başında savaşlar, doğal afetler, kıtlık, kuraklık ve gıdaya erişimin sağlanamaması gibi ögeler gelmektedir. Gönüllü göç nedenleri ise ekonomik kaygılar, daha iyi bir yaşam isteği, mesleki kariyer, eğitim olanaklarının değerlendirilmesi vb. etkenler çevresinde şekillenmektedir (Koçak ve Terzi, 2012, s.171).

Göç etme eylemi kişinin isteği doğrultusunda olabileceği gibi doğal afetler ve savaşlar gibi sebeplerle zorunlu da olabilmektedir. Kişiler genellikle ekonomik sebeple gelir seviyesini artırmak amacıyla göç hareketine iradi olarak katıldığında ulaşılan yere uyum sağlamaları daha kolay olmaktadır. Ancak zorunlu olarak göç hareketine katılmak durumunda kalmış kişilerin daha kırılğan bir durumda oldukları görülmektedir (Lecaj, 2019, s. 50-51).

Göç yalnızca ikamet edilen yer ile ilgili farklılıkları içermeyen, farklı konuları da kapsayan bir kavramdır. Göç kavramı içindeki çeşitlilikler; varılan yerde geçirilen süre, bireylerin sosyal uyum süreçleri, göç etme eylemindeki istek veya zorunluluk hali ve göç etme nedenlerindeki farklılıklar şeklinde sıralanabilir (Özcan, 2017, s. 186).

Ekonomik anlamda daha iyi şartlara sahip olmak için yapılan göçlere bakıldığında, erkeğin iradesi ile karar vererek göç hareketine katıldığı; kadının ise bu noktadaki varlığının göç eden eşine eklemlenmek olduğu görülmüştür. Bu noktadan bakıldığında kadının göç hareketi içerisinde iradesini kullanarak hareket etmediği sadece aile bağları sebebiyle sürece dahil olduğu görülmektedir. Böylelikle kadının aile içerisindeki rolü sadece eş ve anne olarak değerlendirildiğinde, kadının göç edilen ülkede bireysel olarak barınamayacağı düşünüldüğü için mecburen eşiyile birlikte göç ettiği algısı oluşturulmuştur. Kadınların göçünde çoğunlukla yoksullukla mücadele, geçim sıkıntısına çözüm gibi ekonomik gerekçelerin yanı sıra evliliklerde yaşanan fiziksel ve ruhsal şiddet, kadının sosyal hayatta yaşadığı sınırlamalar, hukuki

olarak güvence altında olamaması gibi durumlar da neden olarak gösterilmektedir (Buz, 2007, s. 39-40).

Bu makale, çağımızdaki uluslararası göç olgusunda kadının rolünü anlamaya yardımcı olmak amacıyla, kadınların göç serüvenini Ravenstein'in göç kanunları çerçevesinde uluslararası arenada nasıl görünür hale gelebildiğini tartışmaya açmaktadır. Çalışmanın çerçevesini, kadınların göçe bireysel olarak nasıl dahil olduğu ve Ravenstein'in göç kanunları etrafında nasıl modernleşen sistemde görünür hale geldiği konuları oluşturmaktadır. Göç kavramı içerisinde kadının bireyselliği tartışılarak bu konuda eleştirel bakış açısının geliştirilmesine çalışılmaktadır. Bu kapsamda kadının göç sürecine dahil oluşu Ravenstein'in göç kanunları esas alınarak oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda geliştirilmeye çalışılan bakış açısı ve çalışmanın temel ögesinden hareketle öncelikle göç çalışmalarında kadının nasıl yer edindiği genel olarak değerlendirilmiş akabinde Ravenstein'in göç kanunları incelenerek kadınların göç serüvenine katkı sağlamış olabileceği durumlar açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın temel argümanı, insanlığın başlangıcından itibaren var olduğu ifade edilen göç olgusunun kadından bağımsız değerlendirilmemesi gerektiğidir. Bir tarafta uluslararası arenada artan göç kavramı tüm dünyayı etkisi altına alırken diğer yanda kadınların göç çalışmalarında adından yeterince söz ettirememiş olması ikircikli bir durum meydana getirmektedir.

Göç çalışmalarındaki kadın farkındalığı analiz edilirken mevcut araştırmanın temel sorusu "Kadınların göç sürecinde hangi konumda olduğu" olarak belirlenmiştir. Bu temel sorunun yanında çalışma sınırları içerisinde "Ravenstein'in göç kanunlarının kadınlar açısından önemi nedir?" sorusunun da yanıtı aranmaktadır.

Çalışmanın amacı ise uluslararası alanda giderek önemini artıran göç olgusunun Ravenstein'in göç kanunları ile ilişkilendirilerek kadınların göç hareketi içindeki konumunun açıklanmasıdır. Bu çalışmada Ravenstein'in göç kanunlarının

günümüz uluslararası göç olgusunda kadının yerini nasıl tanımladığı değerlendirilmektedir.

Çalışmanın konu başlıklarının detaylandırılabilmesi için tüm uluslararası göç teorileri açıklanamamış olup teorik çerçeve Ravenstein'in göç kanunları ile sınırlandırılmıştır. Kadınların göç süreçlerindeki konumunun incelendiği bu çalışmada literatür taraması yapılarak ortaya konulan düşünce desteklenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla kitap, makale, dergi, çeşitli kurum raporları, hukuk metinleri ve internet kaynaklarından faydalanılmıştır.

1.Göç Çalışmalarında Kadının Yeri

Göçün ortaya çıkışı çok eski tarihlere dayandırılmış olsa bile göç içerisindeki kadın figürünün mevcudiyeti geçmiş dönemlerde çok karşılaşılan bir durum değildir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu işçi göçünde erkeklerin daha etkili olması kadınların adından söz ettirememesine ve göç etme eyleminin erkek üzerinden açıklanan bir olay gibi anlaşılmasına neden olmuştur (Biehl ve Danış, 2020, s. 8). Göç etmenin ekonomik refahı artırmanın bir yöntemi olarak değerlendirilmesi kaynaklı olarak kişiler, bulundukları sosyal ve kültürel alandan ayrılarak daha iyi hayat şartlarına kavuşmayı hedeflemektedir. Amacın para kazanmak olarak özetlenmesi geçimi sağlamaktan sorumlu erkeğin göç sürecindeki esas aktör olarak ön planda olmasını anlaşılabilir kılmaktadır. Geleneksel yaşam tarzında kadının gelir getirici bir işte çalışmıyor oluşu göç hareketine iradi olarak katılan erkeğin yanında eşlik eden dolayısıyla geri planda kalan bir görünüm sergilenmesi sonucunu doğurmaktadır (Lecaj, 2019, s. 53).

Günümüzde ise kadınlar ataerkil uygulamanın varlığını devam ettirmekle birlikte mevcut duruma eleştirel bir bakış açısıyla değişim getirilmesi için çaba da sarf etmektedir. Göç etme eylemi içerisinde kadınlar yer değiştirmenin ve gelir elde etmenin fırsatını elde ederek erkeklerin mevcut rollerini ve görevlerini yerine getirme konusunda onlara destek olmaktadır. Bunun karşılığında ise göç edilen yerde güven ve korunma erkek tarafından temin edilmek durumundadır. Her ne kadar hâlâ kadınlar erkeğe saygı duyma ve varlığını destekleme durumunda

olsa da cinsiyetler arasındaki denge kadınların lehine doğru değişmektedir (Şeker ve Uçan, 2016, s. 204). 1970'li yıllardan sonra uluslararası arenada yaşanan ekonomik krizlerin neticesinde kadınlar bu buhranlı dönemden çıkabilmenin bir yöntemi olarak çalışma fırsatları elde edecekleri sanayileşmiş/gelişmiş ülkelere doğru göç etme eğilimine girmişlerdir. Bu süreçte meydana gelen değişimler kadınların daha dezavantajlı olarak etkilenmesine sebep olmuştur. Mevcut durum kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerini de etkilemiştir. Kadınların ailenin ekonomik geçimini sağlama noktasındaki gayreti göç eyleminin kadınlaşması sonucunu doğurmuştur (Ünlütürk Ulutaş ve Kalfa, 2009, s. 24).

Özellikle ulusal bir sınırın geçilmesi şeklindeki göç süreçleri oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bir taraftan ekonomik ve sosyal olarak yeni fırsatlara sahip olma imkânı elde eden kadınlar, diğer taraftan dezavantajlı olarak ekonomik sömürülme, sosyal açıdan dışlanma ve istismara maruz kalma konusunda erkeklerden daha dezavantajlı bir konumda olmaktadırlar. Göç sürecindeki kadınların bu şekilde istismara maruz kalması özellikle gündelik ve kayıt dışı sektörlerde çalışma şartlarının zor olduğu ve kendilerini güvende hissetmedikleri alanlarda daha çok talep görmelerine yol açmaktadır. Nitelikli işlerde çalışma konusunda kadınların tercih edilme oranı düşüktür (Franck ve Spehar, 2010, s. 3).

Öz itibarıyla göç eden kişinin cinsiyeti, göç etme eyleminin nedenlerini, sürecini ve sonuçlarını etkileyen bir durumdur. Göç edilirken karşılaşılan risk faktörleri, zorluklar ve gereksinimler çoğunlukla kadın-erkek farklılıklarına göre belirlenir.

2.Ravenstein'in Göç Kanunları

Dr. William FARR'ın 1871 yılındaki çalışması ile göçün bir teoriden bağımsız olarak rastlantısal bir şekilde gerçekleştiğini belirtmiş olması Ravenstein'in dikkatini bu konu üzerine yoğunlaştırmasına sebep olmuştur (Ravenstein, 1885, s. 167). Daha sonra Ravenstein göç kuramını geliştirerek 1885 ve 1889 tarihindeki çalışmaları ile yayınlamıştır (Selim, 2017, s. 44-45).

Göç alanında çalışmalar yapan toplum bilimciler, göçün ortaya çıkışındaki ve etki ettiği sonuçların çeşitliliği bakımından değerlendirme yapıldığında tüm süreci farklılıklarıyla ele alacak ve açıklayacak bir tek göç kuramının bulunmadığı sonucuna ulaşarak çeşitli teoriler geliştirme konusunda çaba sarf etmişlerdir (Unat, 2011, s. 19-21).

Göç teorilerine literatür açısından bakıldığında göç kavramını değerlendiren ilk kişinin İngiliz coğrafyacı Ravenstein olduğu belirtilmektedir. 19.yy'ın son yıllarında gerçekleşen sosyo-ekonomik etkenler Ravenstein'in göç kanunlarının temelini oluşturarak göç kavramını sanayileşme ve kentleşme açısından ele almasına yol açmıştır (Özyakışır, 2013, s. 45).

Ravenstein'e göre göçün oluşması ya da artarak çoğalması iklim, yüksek vergi oranları ve otoriter yasalara elbette bağlıdır. Fakat söz konusu nedenlerin hiçbirisi ekonomik iyileşme arzusu kadar baskın değildir (Yalçın, 2004, s. 26). Ravenstein'e göre göç etme isteğinin temelinde sanayi ve ticari kazanç vardır. Ülkenin bir bölgesindeki iş gücü eksikliğinin nüfusun fazla olduğu bölgeden karşılanması olarak temellendirdiği araştırmasında, göçün kanunlarını 7 (yedi) maddede özetlemiştir (Ravenstein, 1885, s. 198-199). Söz konusu maddeler;

- “Göç ve mesafe: Göçmenlerin çoğu kısa mesafede hareket etmektedirler. Göçün yönü büyük sanayi ve ticaret merkezlerinedir.”

- “Göç ve basamakları: Şehirlerdeki sanayileşme sebebiyle bölgesel olarak yakın olan kırsal alanlardan gelişmiş olan şehirlere göç gerçekleşmektedir. Boşalan alanlar ise çevredeki diğer dezavantajlı bölgelerden gelen insanlarla dolarak göç basamakları oluşturulmuş olur ve tüm ülke geneline yayılır.”

- “Yayılma ve emme süreci: Göçün genişleme süreci ve emilim süreci birbirinden farklı olsa da ortak özellikleri de vardır. Ravenstein'a göre göç, kendi başına bir emel taşımaz yani bireyler sadece göç etmek istedikleri için yer değiştirmezler. Göç edenlerin esas amacı kentte gelişen ekonomik ve ticari faaliyetin getirisinden pay almaktır. Gelişen sanayi sektörü kente gelen göçmenleri emerek sürece dahil eder ve kendisine ivme kazandırır.”

- “Göç zincirleri: Ravenstein göçün zincirleme bir süreç olduğunu belirtir. Her ana göç akımı telafi edici bir karşıt akım yaratır. Göç alan yerler süreç içerisinde göç veren kentler haline gelir.”
- “Doğrudan göç: Göç hareketine uzun mesafe giderek katılan göçmenler tercihen gelişmiş ticaret ve sanayi alanlarına gitmektedirler.”
- “Kır kent yerleşimcileri farkı: Şehirlerde yaşayanlar kırsal alanda yaşayanlara göre daha az göç etme eğilimindedirler.”
- “Kadın erkek farkı: Kadınlar erkeklerden daha çok göç etme eğilimine sahiptirler.” (Ravenstein, 1885, s. 198-199)

Bu çalışmada, bahse konu olan göç kanunlarından özellikle kadınların göç sürecine ilk kez dahil edildiği son kuram irdelenecek ve bu kuramla başlayan sürecin modern dünyaya uzanışı diğer maddeler çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Ravenstein, kadınların yalnızca ev hayatı içerisinde görenlere şaşırtıcı gelebilecek bir şekilde kadınların erkeklerle kıyasla daha fazla göç hareketine katıldığını ifade etmiştir. Kadınlar kırsal bölgelerden şehirlere ev hizmetlerinde çalışmanın yanı sıra üretim amaçlı atölyelerde, mağazalarda vb. çalışmak için de göç etmektedir. 1881’de elde edilen veriler ışığında kadınların doğdukları bölge içerisinde iş aramak için erkeklerden daha fazla göç ettiği ancak erkeklerin uluslararası sınırları geçme konusunda kadınlardan daha cesaretli oldukları çıkarımı yapılmıştır. Sanayileşmiş, demir ve kömür madenciliğinin fazla olduğu merkezlerde erkek emeğine ihtiyaç duyulduğundan kadın emeğine talep fazla olmamaktadır. Diğer taraftan tekstil vb. üretim alanlarında çok sayıda kadına istihdam sağlayan bölgelerde kadın emeğine çok rağbet olduğundan kadınlar başka bir yere gitme konusunda daha az isteklidirler (Ravenstein, 1885, s. 196).

1885 ve 1889 yıllarında yayımlanan “The Laws of Migration” (Göçün Yasaları) isimli makaleleri ile Ravenstein, ilerleyen zamanda ortaya çıkacak olan diğer göç teorilerine öncülük etmiştir. İlk çalışmasında, kadınların erkeklerden daha fazla göç ettiğine; sonraki makalesinde ise bahse konu olan göç kanunlarına

değınmiş ve ilk çalışmasından farklı olarak iki hususta ekleme yapmıştır. Bunlar; göçe sebep olan nedenlerin açıklanması ve göçün sürekliliğine vurgu yapılmasıdır. Ravenstein'in birinci çalışmasında, kadınların erkeklere oranla daha fazla göç ettikleri vurgulanmıştır. İkinci çalışmasında ise mesafe bazlı değerdendirme yapıldığında erkeklerin sınır aşan göçe katılımının fazla olduğu, kadınların ise kısa mesafeli göç hareketine daha fazla katıldıkları vurgulanmıştır. Kadınların göç etmeleri üzerine 1885'te ilk örneklerine rastlanan çalışmalardan sonra kuramsal kısımlarda hemen hemen yok sayıldıkları değerdendirilebilir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020, s. 19).

Göçün nedenleri, süreçleri, sonuçları birbirinden farklılık göstermektedir. Buna bağlı olarak göç disiplinler arası bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunca farklılığı içinde barındıran bir kavramın göç eden kişileri bir veri kabul ederek kadın ve erkek bağlamından ayrı ayrı değerdendirmeyişi büyük bir eksiklik olarak kabul edilmelidir.

Ravenstein'in esas amacı, göç kavramının herkes tarafından kabul gören temel kanunlarını bulmaktır. Onun çalışmalarının literatürde önemli olmasının altında diğer göç teori ve kuramlarının temelini atmış olması yatmaktadır (Yalçın, 2004, s. 22). Söz konusu göç kanunlarına bakıldığında çok yönlü bakış açısıyla göç hareketini açıklamaya çalıştığı görülmektedir. Göçü mesafe bazlı değerdendirmesinin yanı sıra ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlerle göçün temellendirilmesi sağlanmıştır. Bunun yanı sıra Ravenstein'in göç teorisinin en önemli özelliklerinden biri çağdaş göç teorilerinin ilk örneklerinden olmasına rağmen göç eden kişileri kadın ve erkek olarak ayrı ayrı değerdendirmesidir. Bu çalışmada kadınların göç hareketi içindeki yerini açıklamada çıkış noktası Ravenstein'in göç kanunları olarak değerdendirilmiştir.

3.Kadınların Göç Hareketlerindeki Yeri

Dünya göç raporu 2024'ün verilerine göre, 2000 yılında 150 milyon olan uluslararası göçmen sayısı 2024 yılına gelindiğinde 281 milyon olarak tespit edilmiştir. 2000 yılında göçmenlerin dünya nüfusuna oranı %2,8 iken 2024 yılında %3,6'ya ilerlemiştir. 281 milyon uluslararası gömenden 135 milyon kadın, 146

milyonun ise erkek göçmenlerden oluştuğu tespit edilmiştir. 28 milyon çocuk, 169 milyon göçmen işçinin olduğu görülmektedir (Dünya Göç Raporu, 2024, s. 10). Dünya sığınmacıların ortalama yarısının ve dünya üzerindeki göç edenlerin yine ortalama yarısının kadınlardan oluşmakta olduğu ifade edilmektedir.

Uluslararası sınırların aşılmasının giderek yaygınlaşması sonucunda sadece ekonomik kaygılarla göç eden erkek ve aileyi temsilen egemenliğin erkekte olduğu düşüncesi ile hareket edilen göç teorileri zamanla işlevsiz hale gelmiştir. Son dönemlerde göçmenlerin eğitim seviyesi yüksek kişilerden oluşması ve kadınların göç sirkülasyonu içerisinde ağırlığını artırması sebebiyle göçmen profili çeşitlenmiştir. Günümüzdeki göç sürecine bakıldığında; kadınlar erkeğe bağlı olarak hareket etmenin ötesinde bireysel olarak göç etmekte ve ulus aşan bir mesafe katetmektedirler. Sonuç olarak kadınlar göç hareketini domine eden bir güç olarak ortaya çıkmaktadır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020, s. 25).

Mirjana Morokvasic (1984) "Göçmen Kuşlar Aynı Zamanda Kadındır" başlıklı çalışmasında yerel üretimin ve çözülen ekonomik sektörlerin kendilerine daha fazla fırsat sunmadığı çevre bölgelerdeki kadınların, aynı zamanda en savunmasız, en esnek ve en azından başlangıçta en esnek olan hazır işgücü arzını temsil ettiğini savunmaktadır. Kadınlar, rekabetçi kalabilmek için yüksek teknoloji endüstrilerindeki en alt tabakadaki ya da emek yoğun olan ve en ucuz emeği kullanan endüstrilerdeki "en ucuz" sektörlerdeki cinsiyet ayrımcılığına uğramış emek piyasalarına dahil edilmişlerdir (Morokvasic, 1984, s. 886). "Kadın her zaman çalışır" (Morokvasic, 1984, s. 888) metninin mimarı Morokvasic'in mevcut bakış açısını değiştirmek üzere önemli bir adım attığı söylenebilir. Öyle ki kadınlar sürekli olarak çalışır ancak bunun bir ekonomik getirisinin olup olmaması sorunu kadından bağımsızdır. Fabrikada ürün üretimi için dikiş yapan kadın bunun karşılığında bir ücret alırken evde yapılan dikiş ekonomik bir getiri sağlamaz. Bu sebeple göçmen kadınların emek piyasasında cinsiyete bağlı olarak adaletsizlikler ve önyargılar yaşadıkları buna bağlı olarak ise göç süreci içinde daha

hassas ve kırılgan bir alanda konumlanmış oldukları ifade edilmektedir (Şensen ve Gençoğlu, 2022, s. 20).

3.1.Düzenli Göçmen Olarak Kadın

Göç eden kişinin kaynak ülkesinden ayrılarak hedef ülkesine varışı, geçiş ülke olarak kullanmasının yasal düzenlemelere uyularak gerçekleştirilmesi olarak ifade edilmekte olan düzenli göç (Göç Terimleri Sözlüğü IOM, 2009, s. 15) uluslararası göç verilerinin en sağlıklı elde edilebileceği alandır. Kaynak ülkede temin edilen pasaport, vize ve çalışma izni gibi dokümanlar ile yasal sınırların geçilmesi söz konusudur. Her ülkenin farklı prosedürleri olmakla birlikte hedef ülkeye ulaştıktan sonraki süreçte ise gerekli ikamet izinlerine başvuru için olanak sağlanmaktadır.

Düzenli göç içerisinde kadın varlığı değerlendirildiğinde sağlık hizmetlerine erişim, uluslararası koruma kapsamında aile birleşimi, eğitim ve çalışma izni gibi sebepler ile başka ülkelere göç eden grup olarak nitelendirmek mümkündür.

Bu kapsamda beyin göçüne değinmekte fayda vardır. Ünlütürk Ulutaş ve Kumaş (2017) çalışmalarında beyin göçünü, kimi yönden nitelikli sayılabilecek bireylerin kendi eğitim ve yeteneklerine göre standartları daha yüksek yaşam koşullarına kavuşmak için bir ülkeden farklı ülkelere göç etmesi olarak belirtmişlerdir. Buna ek olarak 1945 sonrası sanayileşmenin artması ve akabinde yaşanan gelişmelerle birlikte insanların bilime olan merakının artması da beyin göçüne ivme kazandırmıştır (Çetin Aydın, 2021, s. 5). Birçok ülkede kadınların toplumsal hayata dahil olma açısından sorun yaşadığı, eğitim ve mesleki becerilerine uygun alanlarda istihdam edilmesinin zorlaştığı, fırsat eşitliğinin sunulmadığı ve eğitim hakkının kısıtlandığı/menedildiği bilinmektedir. Söz konusu nedenler ile maddi olanak, eğitim, mesleki yeterlilik gibi koşulları sağlayan kadınların beyin göçüne dahil olma sürecini kaçınılmaz hale getirerek tercihten ziyade gerekli kılmaktadır.

Genç nüfusu yetersiz, geniş yüz ölçümüne sahip olan ülkelerin diğer ülkelere kendi işgücünü karşılama isteği göç konusunda oldukça teşvik edici olmuştur. Kadınların çoğunlukta çalıştığı

sağlık departmanı gibi alanlarda nitelikli kadın çalışanların ülkeler arasında yer değiştirmesi desteklenmektedir. Örneğin, uluslararası arenada, hemşirelik oldukça fazla talep edilen meslekler arasında yer almaktadır (Doğanay ve Özdemir, 2007, s. 7-16).

Yükseköğrenim görmüş kadınların göç sürecine katılımı son zamanlarda artmış olmasına rağmen¹ (IOM, 2014) iş sahasına Ünlütürk Ulutaş ve Kalfa (2009) çalışmalarında hala fuhuş ve ev hizmetleri gibi nitelsiz çalışanlara ihtiyaç duyulan iş kollarının ilk sırada geldiğini bildirmektedir (Önder, 2021, s.4(71)). Bu kapsamda, düzenli göçmen kadınların topluma entegrasi daha kolay olmakla birlikte her zaman göç ettikleri ülkelerde nitelikli işlerde boy gösterdikleri söylenemez.

Ravenstein'in göç kanunları göçün düzenli ve düzensiz olması konusunda bir ayırımdan bahsetmemiştir. Ancak kadınların doğdukları bölge içerisinde iş aramak için erkeklerden daha fazla göç ettiğinin belirtilerek yasal sınırlar içerisinde kalan göç olgusuna değindiği değerlendirilebilir. Herhangi bir ulusal sınırın geçilmediği iç göçlerde illegal bir durumdan söz edilemeyeceği için düzenli göçü, Ravenstein'in göç ve mesafe kanunu kapsamında değerlendirmek mümkündür. Bununla birlikte küreselleşen dünya sisteminde kadınların elde etmiş olduğu haklar göz önünde bulundurulduğunda kadının düzenli göç sürecine dahil olmaması imkânsız hale gelmektedir. Bu durum Ravenstein'in ortaya koyduğu yayılma ve emme süreci kanunu ve doğrudan göç ile ilintilidir. Nitekim, doğrudan göç kanununa göre uzun mesafeli göçlerde, bireyler ekonomik gelişim düzeyi yüksek sanayileşmiş ülkeleri tercih ederler ve doğrudan buralarda yaşamayı seçerler. Yayılma ve emme süreci kanununda ise, söz konusu göçmenlerin sanayi ve endüstri sektörünce sisteme dahil edildiği vurgulanmaktadır. Dünya Göç Raporu verilerine göre, sınır aşan göçmen nüfusunun %52'si erkek %48'i kadın olarak ifade edilmektedir (Dünya Göç Raporu, 2020, s. 10). Bu kapsamda, Ravenstein'in kadınların erkeklerle karşılaştırıldığında daha çok

¹ 2001-2011 arasında yükseköğrenim görmüş kadın göçmenlerin sayısı %80 oranında artmıştır (IOM, 2014).

göç etme eğiliminde olduğu tezinin nerdeyse doğrulandığı görülmektedir. Bilindiği üzere Ravenstein, 1885 yılında kaleme aldığı çalışmasında “kadınlar erkeklerden daha çok göç etme eğilimindedir” (Ravenstein, 1885, s. 198-199) maddesine yer vermiştir. Ancak 1889’daki ikinci çalışmasıyla birlikte kadınların kısa mesafeli, erkeklerin ise sınır aşan göçlerde daha ön planda olduğu vurgulanmışsa da güncel veriler ışında kadınların da uluslararası göç söz konusu olduğunda hemen hemen erkekler kadar etkin olduğu söylenebilmektedir.

3.2.Düzensiz Göçmen Olarak Kadın

Düzensiz göçmenler varmayı hedefledikleri ülkenin yasalar ile belirlemiş olduğu yükümlülükleri ve ikamet izni ya da çalışma izni şartlarını taşımamaktadır. Çalışma izni olmadan çalışanlar, vize veya ikamet süresini aşanlar, hiçbir yasal doküman olmadan sınırdan illegal olarak girenler düzensiz göçmen grubunu oluşturmaktadır (Özcan, 2015, s. 27). Genellikle ekonomik olarak daha iyi koşullara sahip olma amacıyla yapılan göç hareketi olarak karşımıza çıkmakta olduğu ifade edilebilir.

Düzensiz göçün yapısı gereği göç yoluna katılanların net sayısı bilinmemekle beraber sayılarının küreselleşen süreç içerisinde her geçen gün arttığını söylemek mümkündür. Ulusal devlet yapısı gereği sınırların korunması kapsamında geliştirilen katı göç politikaları dezavantajlı ülkelerde yaşayan insanların illegal yollara başvurmasına yol açmaktadır.

Göç sürecine dahil olan kadınların ekonomik düzende konumları değerlendirildiğinde, çeşitli hizmet sektörlerinde (Erder ve Kaşka, 2003); imalat atölyelerinde (Dedeoğlu ve Gökmen,2011) ve seks işçisi olarak (Yükseker, 2003; Gülçür ve İlkaracan, 2002) kayıt dışı çalıştıkları görülmektedir (Konukman, 2017, s. 3(54)). Daha ziyade niteliksiz işgücü olarak kullanılan kadın emeğinin, kadının bulunduğu ülkede düzensiz olmasının getirdiği korkuyla birleştiğinde ucuz işgücüne evrilmekte olduğu düşünülmektedir.

Ravenstein göç etmenin nedenlerini sıralarken iklimin olumsuzluğuna, ağır vergilere ve baskı unsuru olan yasalara değinmekle birlikte en önemli göç etme unsuru olarak ekonomik

koşulların iyileştirilme isteği olduğunu vurgulamıştır. Bu sebeple iş imkanlarının daha fazla olduğu bölgelere yapılan göçler temellendirilmeye çalışılmıştır. Göç Yasalarında belirtildiği gibi “Göç hareketine uzun mesafe giderek katılan göçmenler tercihen gelişmiş ticaret ve sanayi alanlarına gitmektedirler.” (Ravenstein, 1885, s. 198-199). 2019 yılında yapılan çalışmada uluslararası – uzun mesafede göç eden kişilerin üçte ikisi olarak ifade edilen 176 milyon kişinin ekonomik olarak yüksek refah sahibi ülkelerde bulundukları görülmüştür. Kadın ve erkeklerin çalışma amaçlı göç içerisindeki yerine bakıldığında 96 milyon erkek (%58) ve 68 milyon kadın (%42) olduğu ifade edilmektedir (UN DESA, 2019). Her ne kadar göç, işgücü kapsamında erkek temelli olsa da değişen ve gelişen dünya sisteminde kadının varlığı göç sürecinde de belirgin hale gelmiştir. İşgücü piyasasının çeşitlenmesi, eğlence sektörünün gelişimi, geleneksel ev hizmetlerinde kadına duyulan ihtiyacın artması kadına yeni iş imkanları sunmaktadır. Bu kapsamda Ravenstein'in göç kanunlarında kadın göçünü ön plana aldığı çalışmasının yerinde olduğu söylenebilir. Kadınların da istihdam amaçlı göç etme iradesinin erkekler kadar yüksek olduğu ortaya konulan veriler ışığında ifade edilebilmektedir.

3.3.İnsan Ticaretine Konu Olan Kadın

İnsan ticareti, yasa dışı yollardan insan geçişlerine öncülük etmek, insanları kandırarak sahtekarlık yapmak, kişileri isteği dışında hareket ettirmek, cinsel istismar ve iyi niyetin kötüye kullanılması vb. kanunsuzlukları bünyesinde barındırır. İnsan ticaretine konu olan bireylerin çoğunluğu kadındır. Nitekim Birleşmiş Milletlere bağlı olarak faaliyet gösteren Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin (UNODC) Küresel İnsan Ticareti raporuna (2016) göre tespiti gerçekleştirilen mağdurların yüzde 79'unun kadın ve çocuklardan oluştuğu bildirilmiştir. Söz konusu raporda, uluslararası düzeyde beş yüzü aşkın insan ticaretine konu suçun oluştuğu, insan ticaretine konu olanların %42'sinin menşe ülkesinde yaşayan mağdurlar olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra yalnızca Batı ve Güney Avrupa'da yüz otuz yedi farklı milletten geldiği anlaşılan insan ticaretine konu olan mağdur bulunduğu bildirilmiştir. Bu veriler ışığında, insan ticaretine konu olan bireylerin yüzde 79'unun kadın ve çocuklardan oluştuğunu

ve sadece Batı ve Güney Avrupa gibi dar bir alanda insan ticaretine konu olan mağdurların, 137 farklı menşe ülke mensubu olmaları birlikte değerlendirildiğinde, kadın faktörünün göç hareketliliğinde yadsınamaz bir ana karakter olduğu söylenilebilir.

Kadınların sahip olduğu toplumsal cinsiyet yükümlülüklerinin yanında yaygın olarak kadına bakış açısı, kadını değersiz kılma ve bedeni üzerinden nemalanma isteğinin kadın aktörü, insan ticareti mağduriyetinin temel ögesi haline getirdiği gözlemlenmektedir.

Bununla birlikte, son yıllarda uygulanan göç alanında kısıtlayıcı olan siyasi yaklaşımlar, kadınların uygulamada olmayan yollara ve üçüncü şahıslara başvurmasına yol açmıştır. Bu durumda kadınları yasadışı yollardan ülkeye getiren üçüncü şahıslar verdikleri hizmet karşılığında kadınları isteği dışında çalıştırma veya seks karşılığı kazanç elde etme hususunda kullanma yetkisini kendilerinde hak görebilmektedir (Tepecik, 2013). Ayrıca, seks işçiliğinin kadınlara yönelik yaygın bir çalışma alanı olduğu değerlendirilmektedir. Ekonomik ve yaşam şartlarını iyileştirmek için nispeten daha gelişmiş ülkelere göç etmeyi hedefleyen kadınlar, maalesef çeşitli art niyetli birey ya da kuruluşlar nezdinde açık hedef konumunda görülebilmektedir. İnsan ticaretine konu olan mağdurların fuhuşa sürüklenmesi kaçınılmaz süreçlerden biri olarak değerlendirildiğinde kadın faktörünün insan ticaretinde ne denli etkin olduğu görülür.

Ravenstein'a göre "şehirlerde yaşayanlar kırsal alanda yaşayanlara göre daha az göç etme eğilimindedirler." (Ravenstein, 1885, s. 198-199). Kadınlar ise kırsal alandan kentlere hem ev içi hizmetlerde çalışma sebebiyle hem de tekstil gibi üretim atölyelerinde çalışmak üzere göç etme eğilimindedirler. Bu sebeple insan ticaretine konu olan kadınların tacirler tarafından kolaylıkla hizmet sektöründe çalıştırılacakları umuduyla göç sürecine dahil edildikleri ifade edilebilmektedir.

Bunun yanında, Ravenstein erkeklerin uluslararası sınırları aşarak bir başka ülke sınırına girme konusunda kadınlardan daha cesaretli olduklarını belirtmiştir. Bu sebeple kadınlar uluslararası göç konusunda yol gösterici ve yardımcı olacak birilerine daha fazla ihtiyaç duymaktadır. İnsan tacirlerinin ise bu noktada

devreye girerek kadın emeğini istismar etme eğiliminde olabileceği çıkarımının yapılabileceği değerlendirilmektedir.

3.4.Uluslararası Korumaya Konu Olan Kadın

En geniş tanımıyla uluslararası koruma, bireyin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkenin sağlayamadığı korumanın, başka bir devlet tarafından uluslararası geçerliliği olacak şekilde şahsa sağlanması (Öztürk, 2015, s. 27) olarak belirtilebilir.

Dünya göç raporuna göre 2020 yılında dünyadaki mülteci sayısı 26 (yirmi altı) milyona yakındır. BMMYK 20,4 milyon kişiyi mülteci olarak kabul etmiştir. 5,5 milyon kişi ise dar bir tanımına sağlayan Filistinli mültecilerden oluşmaktadır. Ayrıca uluslararası koruma talebinde bulunmuş ancak mülteci statüsü halen tanımlanmamış 3,5 milyon kişi olduğu ifade edilmektedir (Dünya Göç Raporu, 2020, s. 3).

Cox ve Pawar (2006) çalışmalarında, uluslararası sözleşmelerde koruma esasında cinsiyet belirtilmediği ancak kısmen dezavantajlı olan gruplardan kadın ve çocukların daha çok etkilendiği gerçeğini vurgulamışlardır (Valtonen, 2016, s. 5). Kadınlar göç sürecine toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği yükümlülüklerle dahil olurlar. Göç sürecinin ağırlığı ve kadın olmanın getirdiği mağduriyeti bir arada yaşamaları nedeniyle kadınlar erkeklere göre daha zor durumda kalmaktadırlar (Sam, 2006, s. 408).

Ravenstein göçün nedenleri ve yoğunluğunun artmasında baskıcı yasaların varlığından söz etmektedir. Bu sebeple kaynak ülkede yasalarda güvence altına alınmamış bir devlet koruması bulunmadığında insanların göç etme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Göç veren menşe ülkelerde kadınlar üzerine savaşların getirdiği mağduriyet, eğitime erişimin kısıtlı olması, erken evliliklerin yaygınlığı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin yasalarla korunmaması, iş olanaklarının kadınlar açısından dezavantajlı olması, sağlık hizmetlerine erişimin kısıtlı olması ve toplumsal/siyasal baskı ve sıkıntılar kadınları başka ülkelerde uluslararası koruma aramaya iten nedenler arasında yer almaktadır. Erkeğin refakatinde uluslararası koruma talebinde bulunan kadınlar olduğu gibi tek başına birey olarak başvuru

sahibi olma hakları da yasalarla korunmuş ve bu süreç ana karakter olarak karşımıza kadını çıkartmıştır. Bu yüzden uluslararası koruma sözleşme ve yasalarının konuya cinsiyetsiz yaklaşımı kadınların sahada yer almasına ve yasal zeminde göçün bir parçası olmasına büyük katkı sağlamıştır.

Sonuç

Göç serüveninin temel kahramanlarından biri olan kadın uzun yıllar boyunca alan araştırmalarına dahil edilmemiştir. Erkek egemen toplumların dayatmasına maruz kalan kadın, erkeğin varlığıyla vücut bulabilmiş tek başına birey olarak göç olgusunun içerisinde uzunca bir süre yer edinememiştir. Ravenstein, 1885'te ve 1889'da yayımlanan "The Laws of Migration" (Göçün Yasaları) başlıklı göç teorilerinin temelini oluşturan makaleleri kadının varlığının gün yüzüne çıkmasında oldukça etkili bir rol oynamıştır. Ravenstein ilk çalışmasında, kadınların erkeklere oranla daha fazla göç ettiklerini vurgulanmıştır. İkinci çalışmasında ise mesafe bazlı değerlendirme yapıldığında erkeklerin sınır aşan göçe katılımının fazla olduğu, kadınların ise kısa mesafeli göç hareketine daha fazla katıldıkları vurgulanmıştır. Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda sınır aşan göçmenlerin çoğunluğunun erkek olması olağan bir tutumdur. Nitekim, savaş ve iç karışıklıklar, göç yolunda yaşanabilecek taciz, tecavüz, açlık ve yoksulluk gibi etkenlerin kadınları daha fazla etkileyeceği yadsınamaz bir gerçektir. Buna rağmen globalleşen dünya sistemine kadınlar çok çabuk entegre olarak göç serüvenine katılmakta gecikmemiştir. Dünya Göç Raporu 2024'ün verilerine göre, 281 milyon uluslararası göçmenden 135 milyonu kadındır. Elde edilen bu veriler 1800'lü yıllarda çalışma yapan Ravenstein'in göç olgusunda kadınların da var olduğunu ve erkeklerden daha çok göç ettiklerini savunduğu tezlerini neredeyse doğrular niteliktedir. Dünya genelinde 281 milyon uluslararası göçmenin 135 milyonunun kadın olması yaklaşık olarak göçmenlerin yarısına yakınının kadın olduğunu gösterir. Kayıtlı olan göçmen verileri dışında göçe dahil olan ancak bilinmeyen ve tahmin edilemeyen kitlenin sayısı da göz ardı edilmemelidir. Üstelik Ravenstein'in teorisi ulus aşan göç olaylarından ziyade kadınların ülke içerisinde daha fazla göç ettiği ve sınır aşan göçlerde

erkeklerin oranının kadınlara nazaran daha yüksek olduğu yönündedir. Günümüz küresel dünyasına baktığımızda ise Ravenstein'in teorilerinin her ikisinde de göçe dahil olanların çoğunluğunun kadınlardan oluşması da an meselesidir.

Uluslararası sınırların aşılmasının giderek yaygınlaşması sonucunda sadece ekonomik kaygılarla göç eden erkek ve aileyi temsilen egemenliğin erkekte olduğu düşüncesi ile hareket edilen göç teorileri zamanla işlevsiz hale gelmiştir. Tüm dünyanın küresel bir köy haline geldiği iç çatışmalar, savaşlar, ekonomik kaygılar ve iklim krizleri gibi sebeplerin zenginliği ile ülke içinde ve ülkeler arası göç etme eyleminin ivme kazandığı görülmektedir. Göç etme nedenleri kadın ve erkeler arasında benzer başlıklar altında toplanmış olsa da göçün etkileri bakımından her iki grubun aynı zorlukları yaşamadığı öngörülebilir bir gerçekliktir. Göç eden kadın anne ve eş kimliğini yanında taşıyarak yeni yere uyum sağlamak zorunda kalmaktadır. Bu sebeple erkeklere oranla daha düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Kadınlar uluslararası göç hareketinde ekonomik ve cinsel sömürü konusunda daha kırılgan bir durumda olmaktadır. Örneğin, daha ziyade düzensiz göçün içerisinde yer alan insan ticareti konu bakımından kadınların çoğunlukla mağdur olduğu bir olgu haline gelmiştir.

Kadınların başat güç olarak göç hareketlerine dahil olması zaman içerisinde kaçınılmaz bir süreç olmuştur. Dünya üzerinde göç edenlerin ortalama yarısının kadın olduğu çeşitli çalışmalarda ifade edilmektedir. Zamanla erkek egemen kavramların kırılması, eğitim seviyesinin yükselmesi vb. nedenler göçün ekonomik ve zorunlu olması algısını yıkmış, göçün nedenlerinin çeşitlenmesini sağlayarak kadınları da göç sirkülasyonunun içerisine dahil etmiştir. Kadın artık göç hareketliliğinde birey olarak varlığını kabul ettirmiştir. Gerek düzenli gerekse düzensiz göç hareketleri içerisinde başat güç olarak bulunan kadın, erkeğin gölgesinde hareket etme zorunluluğundan kısmen de olsa kurtularak uluslararası akademik çalışmalarda yerini almaya başlamıştır.

Kadınlar çeşitli nedenlerle hiç şüphesiz daha iyi bir yaşam için göç etmektedir. Kadınlar, göç ettikleri ülkelerde özellikle hizmet ve ev işi sektörlerinde boy göstermektedir. Uluslararası Çalışma

Örgütü Raporu'na göre dünya genelinde ev işçisi sayısının %17,2'sinin göç eden insanlardan oluştuğu belirtilmektedir. Yine Göçmen İşçiler Küresel Tahminleri Raporu'na göre bu göç edenlerin ise yüzde 73,4'ünün kadın olduğu bildirilmektedir.

Küresel dünya sisteminde eğlence ve seks sektörünün ivme kazanması da kadınlara iş imkânı ya da ihtimali sunmaktadır. Bununla birlikte gerekli eğitim ve mesleki yeterliliğe sahip grupların nitelikli işlerde çalıştığı da görülmektedir. Düzenli göçmen kadınların yaşam şartları ve topluma entegrasi daha kolay olmakla birlikte düzensiz göç içerisinde yer alan kadınların ise insan ticaretine konu olma riski oldukça fazladır. Resmi prosedürleri sağlayamayanların başvurduğu illegal yollar neticesinde maalesef art niyetli kişi ya da kurumlarca kadın emeği ve bedeni potansiyel kazanç kaynağı olarak değerlendirilebilmektedir. Çeşitli çalışma ve raporlarda insan ticareti mağdurlarının çoğunlukla kadınlardan oluşmasının ana sebebi şüphesiz ki bu bakış açısidir. Bulunduğu ülkede kayıt dışı olmanın getirdiği korkuyla beraber kadınlar zorla çalıştırılabilmekte ya da niteliksiz, ucuz işgücü olarak kullanılabilmektedir. Bununla birlikte kendi ülkesinde gerekli korumayı sağlayamayan kadınların başvurduğu ve başka ülkenin korumasını talep ettiği durumlar da mevcuttur. Uluslararası koruma düzenlemeleri, cinsiyetsiz bir yaklaşım sergilemekle birlikte kadını daha kırılgan grup olarak nitelendirmekte ve kısmen de olsa pozitif ayrımcılık yapmaktadır. Aile içerisinde bir fert olarak başvurabileceği gibi kendi isteğiyle birey olarak da bu haktan yararlanabilmektedir. Uluslararası koruma düzenlemelerinin yaygınlaşması kadının yasal zeminde göç serüvenine dahil edilmesinde önemli katkılarda bulunmuştur.

Ravenstein ile başlayan kadınların göç serüveninin gelişimi şüphesiz ilerleyen zamanlarda da devam edecektir. Erkek egemen toplum görüşlerinin zayıflaması, dünyanın süreç içerisinde küçük bir köy haline gelmesi, kadına bakış açısının bireyselleşmeye başlaması ve bu alanda yasalarla koruma altına alınan cinsiyet eşitliğinin sağlanması kadını uluslararası arenada görünür hale getirmiştir. Toplumun biçtiği geleneksel rollerin dışında var olan kadının göç etme konusunda en az erkekler kadar istekli ve

katılımcı olduğu görülmektedir. Bireyselleşen kadın, yaşam şartlarını iyileştirebilmek adına göç yoluna kendi isteğiyle katılabilir ve alan çalışmalarında istatistiksel verilerin ana karakterinden birisi haline gelebilir konuma erişmiştir. Her ne kadar göç, erkeğe nazaran kadın için daha çetrefilli ve meşakkatli bir süreç olsa da kadının bu yolda yürüyenler arasındaki bir yolcu olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Kaynakça

- Abadan Unat N. (2006). *Bitmeyen göç-konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli kadınların toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 10-56.
- Bakewell, O. (2015). Göç kuramında yapı ve fail kavramları üzerine bazı görüşler. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 188-2018.
- Biehl, K. ve Danış, D. (2020). Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları. https://sugender.sabanciuniv.edu/sites/sugender.sabanciuniv.edu/files/2021-09/toplumsal_cinsiyet_perspektifinden_turkiyede_goc_arastirmalari.31.03.2020.pdf.
- Buz, S. (2007). Göçte kadınlar: Feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 18(2), 37-50.
- Cox, D. and Pawar, M. (2006), *International social work: Issues, strategies and programs*. Sage Publications Inc.
- Çetin Aydın, G. (2021). Toplumsal etkiler bağlamında uluslararası emek göçü. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 2(1), 1-17.
- Erder, S. ve Kaşka, S. (2003) *Irregular migration and trafficking in women: The case of Turkey*. IOM.
- Etiler, Nilay ve Kuvvet Lordoğlu (2010). *Göçmenlerde sağlık sorunları: Ev hizmetlerinde bir alan araştırması*. Sosyal

Haklar Ulusal Sempozyumu II Bildiriler, 93-118. İstanbul: Petro İş Yayını.

Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. E. (2020). Göç teorileri, göçmen emeği ve entegrasyon: Kadınların yeri. *Türkiye’de Göç Araştırmaları*, 18, 4-37.

Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. E. (2011). *Göç ve sosyal dışlanma: Türkiye’de yabancı göçmen kadınlar*. Efil Yayınevi.

Doğanay, H., Şahin, İ. F., ve Özdemir, Ü. (2007). Feminist coğrafya ve kadın göçmenler. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(17), 7-16.

Dünya Göç Raporu (2020).URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020-turkish-chapter-1>.

Dünya Göç Raporu (2022). URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022-chapter-2>.

Dünya Göç Raporu (2024). URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024>.

Gülçür, L. ve İlkaracan, P. (2002). *The "Natasha" experience: migrant sex workers from the former Soviet union and eastern Europe in Turkey*. Women’s Studies International Forum 25, no.4: 411-421.

International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü). URL: <https://www.ilo.org/tr/resource/ilo-kuresel-yabanci-gocmen-isci-tahminleri-sonuclar-ve-metodoloji-yonetici>

International Organization for migration (Uluslararası Göç Örgütü) (2009), Göç Terimleri Sözlüğü, Cenevre: IOM, Yayın No: 18.

Kaya Pir A. ve Güler C. (Ed.) (2017). *Uluslararası emek göçü: göç kavramı, türleri, nedenleri ve sonuçları. Uluslararası sosyal politika teorisi, normlar, kurumlar, sorunlar ve güncel gelişmeler*. Umuttepe Yayınları.

- Koçak, Y. ve Terzi ,E. (2012). Türkiye’de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Konukman, A. (2017). Türkiye’de kağıtsız göçmen kadınlar ve sosyal hizmetler. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3(54), 1299-1316.
- Lecaj, F. (2019). Küreselleşme göç ve kadın. *Uluslararası Beşerî ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 3(1), 49-58.
- Morokvašić, M. (1984). Birds of passage are also women.... *International migration review*, 18(4), 886-907.
- Övünç Öztürk N. (2015). *Mültecinin hukuki statüsünün belirlenmesi*. Seçkin Yayıncılık.
- Önder, F. (2021). İstanbul’da evde bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar ve ev sahipleri: *Mikro-siyaset pratiği olarak duygulara bakmak*. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4(71), 2903-2934.
- Özcan, N. Ş. (2015). Düzensiz göç üzerine bir inceleme: Küresel dinamikler, ulus-devletler, göçmenler. *İdealkent*, 6(15), 22-39.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç: kuram ve bölgesel bir uygulama*. Nobel.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Royal Statistical Society*, 48(2), 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of The Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.
- Selim, S. (2017). Türkiye’de göç kadınlaşıyor mu? Ekonometrik bir analiz. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 43-63. DOI: 10.30803/adusobed.322192
- Şeker, D. (2016). Göç Sürecinde Kadın. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(01), 199-214.

- Şenses, N., ve Gençoğlu, F. (2022). Türkiye'deki Göç Araştırmalarında Göçmen Kadın Öznelliği Tartışmaları. *Fe Journal: Feminist Critique/Fe Dergi: Feminist Elestiri*, 14(2). 16-32.
- Tekin, U. (2007). Avrupa'ya göç ve Türkiye. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (37), 43-56.
- Tepecik, Filiz (2013). İnsan ticaretinin ekonomik ve hukuki boyutları. *International Conference on Eurasian Economics*. 915-923.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, (2019).URL:https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/docs/MigrationStockDocumentation_2019.pdf.
- United Nations High Commissioner for Refugees, (2013). URL: <https://www.unhcr.org/resettlement-handbook/3-resettlement-submission-categories/3-4-women-and-girls-at-risk/>.
- United Nations Office on Drugs and Crime, (2016). URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2016_Global_Report_on_Trafficking_in_Persons.pdf
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. ve Kalfa, A. (2009). Göçün kadınlaşması ve göçmen kadınların örgütlenme deneyimleri. *FE Dergi* 1(2), 13-28.
- Valtonen, K. (2016). *Social work and migration: Immigrant and refugee settlement and integration*. Routledge.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Yükseker, D. (2003). *Laleli-Moskova mekiği: kayıtdışı ticaret ve cinsiyet ilişkileri*. İletişim Yayınları.
- World Health Organization, (2022). URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240054462>.
- Williams, L., Coşkun, E., & Kaşka, S. (2020). Women, migration and asylum seeking in Turkey: research, policy and

practice. women, migration and asylum in Turkey:
*Developing Gender-Sensitivity In Migration Research, Policy
And Practice*, 1-17.